

V OGÓLNOPOLSKIE SEMINARIUM

„Komputer w Szkolnym Laboratorium Przyrodniczym”

6 XII – 8 XII 2012 UMK w Toruniu

Wykład – 7 XII 2012

Szkolne Laboratorium Przyrodnicze
w nauczaniu współczesnej kosmologii

Prof. dr hab. inż. Henryk Drozdowski
Wydział Fizyki UAM

ODSŁONA PIERWSZA

KRÓLESTWO MGŁAWIC

ODSŁONA DRUGA

POCZĄTEK ŚWIATA

ODSŁONA TRZECIA

„I stała się światłość”

Księga Rodzaju 1,3

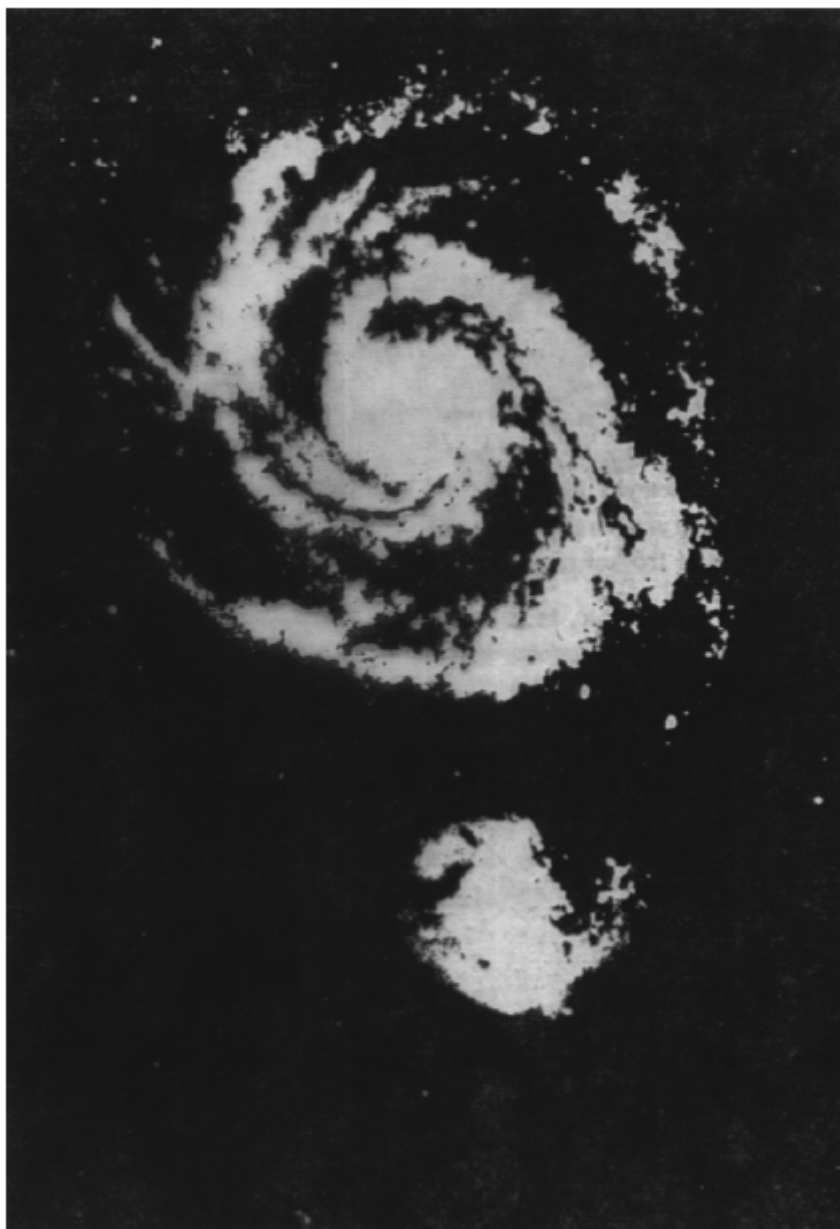

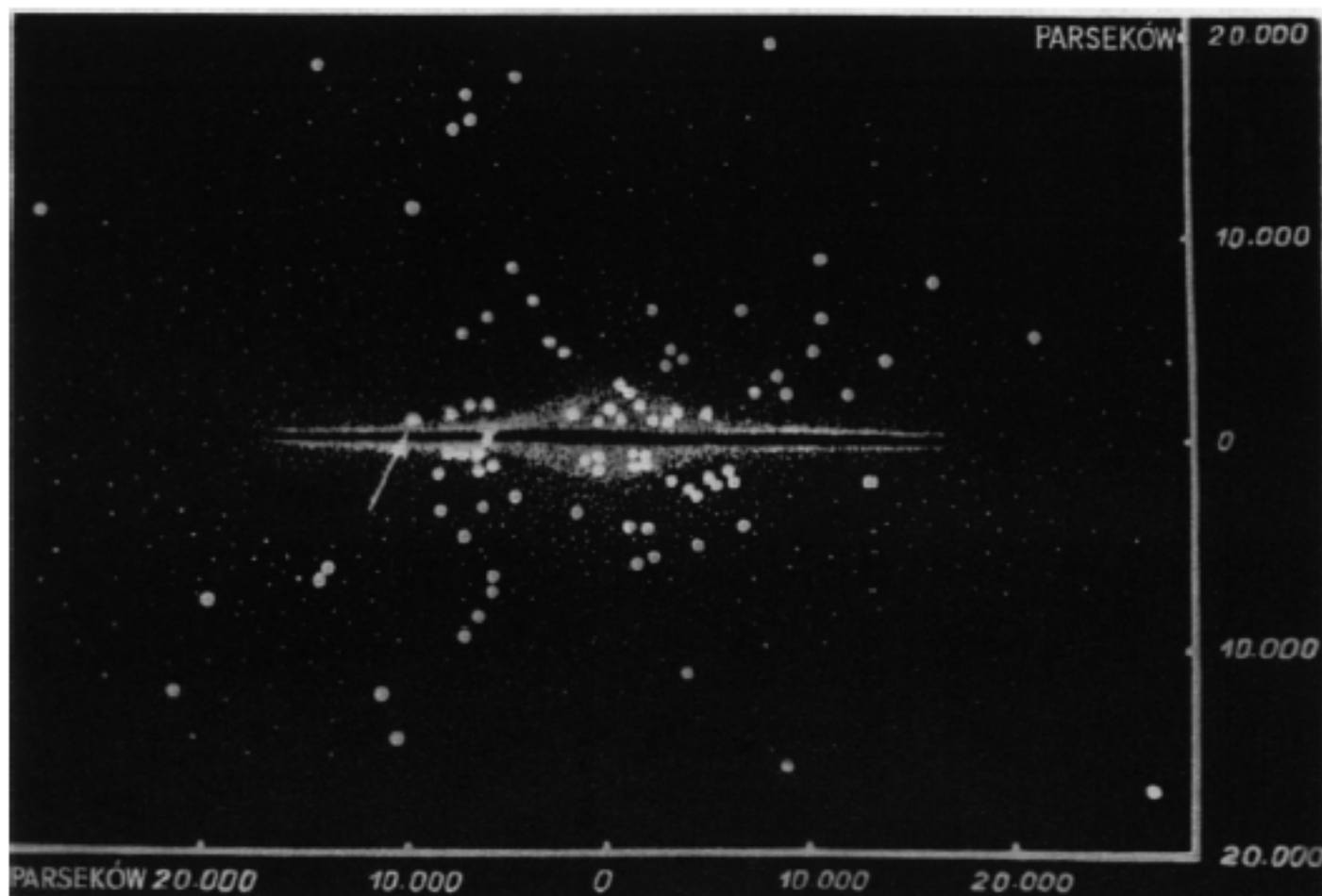
„Dążenie do zrozumienia Wszechświata – jak on działa i skąd się wziął – to najstarsza i największa przygoda w historii ludzkości. Trudno pojąć, że garstka mieszkańców niewielkiej planety, krążącej wokół niepozornej gwiazdy w małej galaktyce, postawiła sobie za cel pełne zrozumienie całego Wszechświata – mała plamka życia, szczerze przekonana, że jest zdolna do ogarnięcia całości”

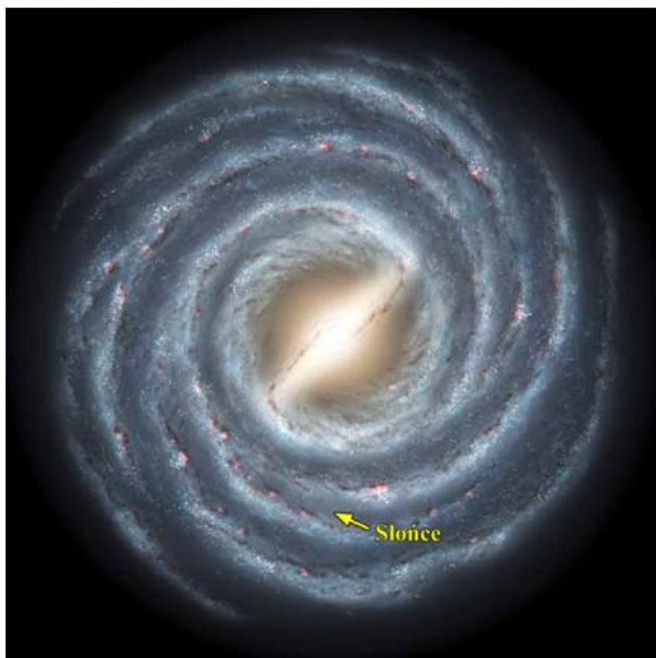
Murray Gell-Mann

Czy Wszechświat zawsze istniał?

Droga Mleczna jako przykład galaktyki spiralnej z poprzeczką.

Przykłady różnego typu galaktyk

ODSŁONA PIERWSZA

KRÓLESTWO MGŁAWIC

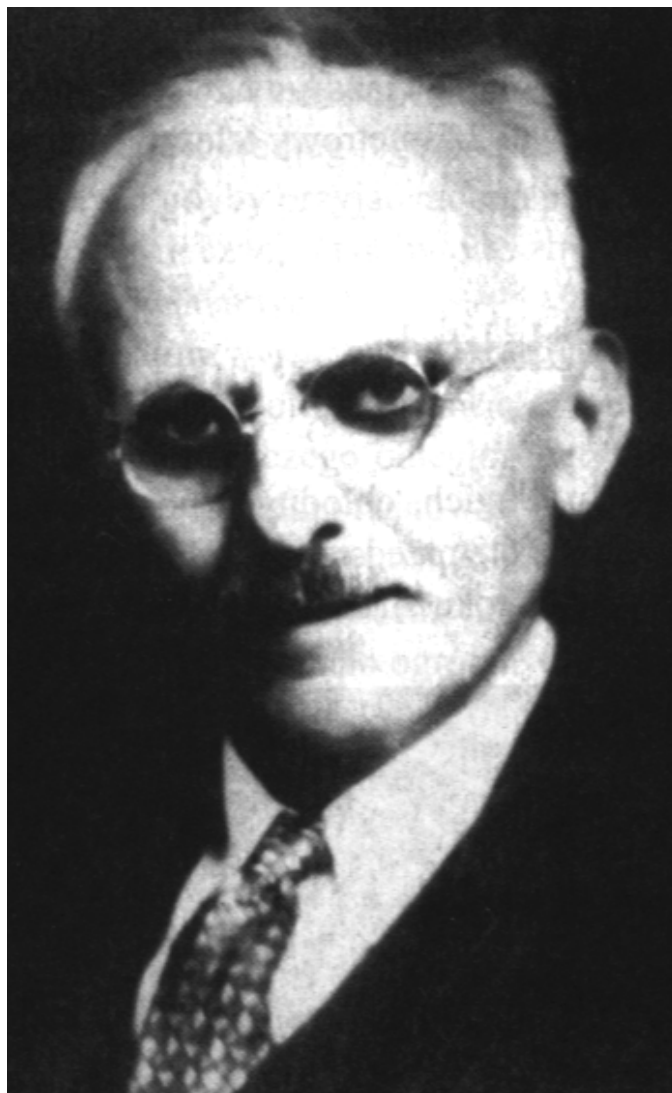

Galaktyka spiralna z poprzeczką NGC 1097

Harlow Shapley – mgławice spiralne
są obiektami wewnątrzgalaktycznymi

Heber Curtis – istnieją Wszechświaty–wyspy

Galaktyka M51 jako przykład galaktyki spiralnej typu Sc (w centrum) oraz NGC 5194 jako przykład galaktyki nieregularnej typu Irr II (z lewej)

Galaktyka eliptyczna **M32** (typ E2).

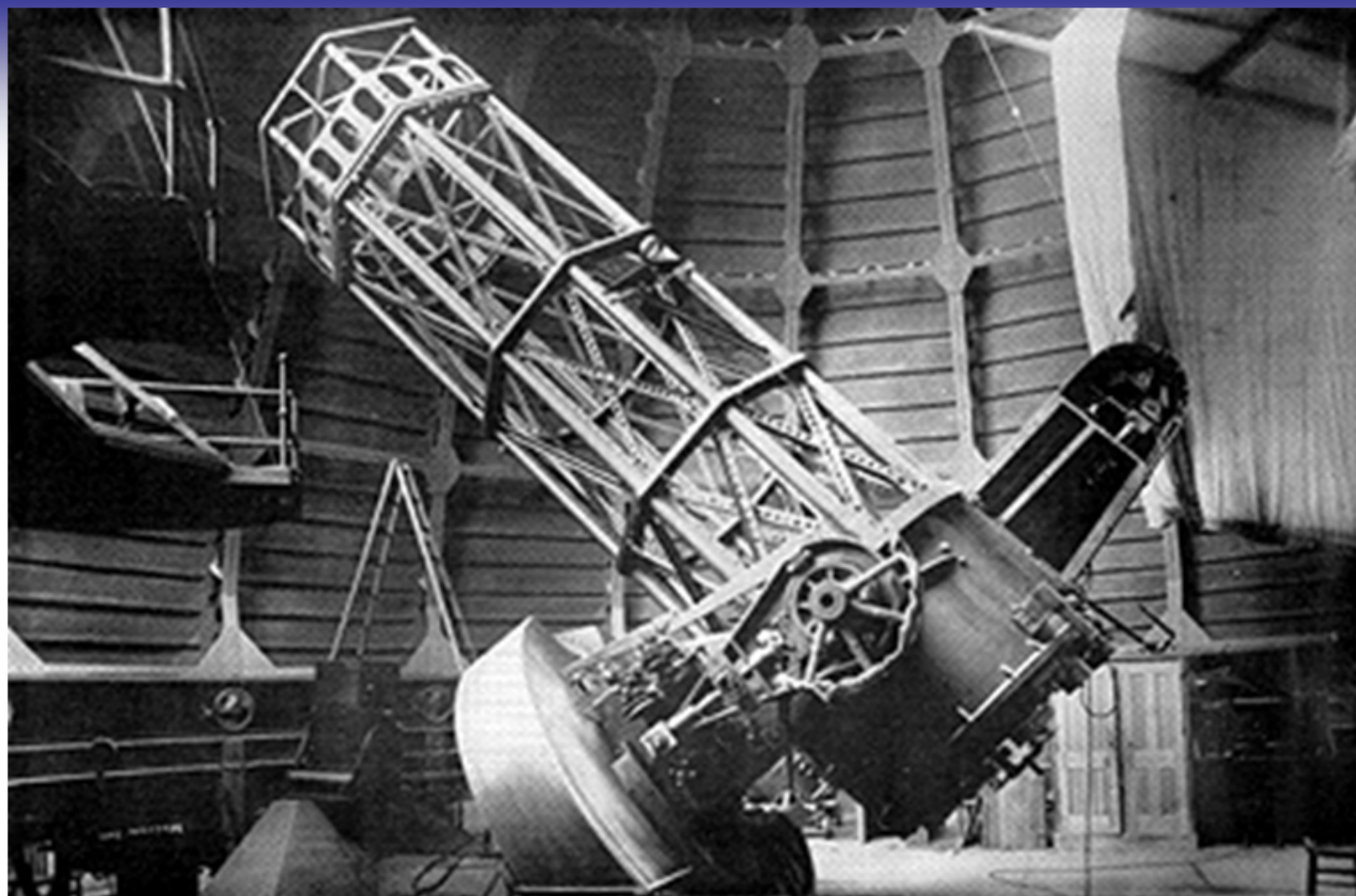

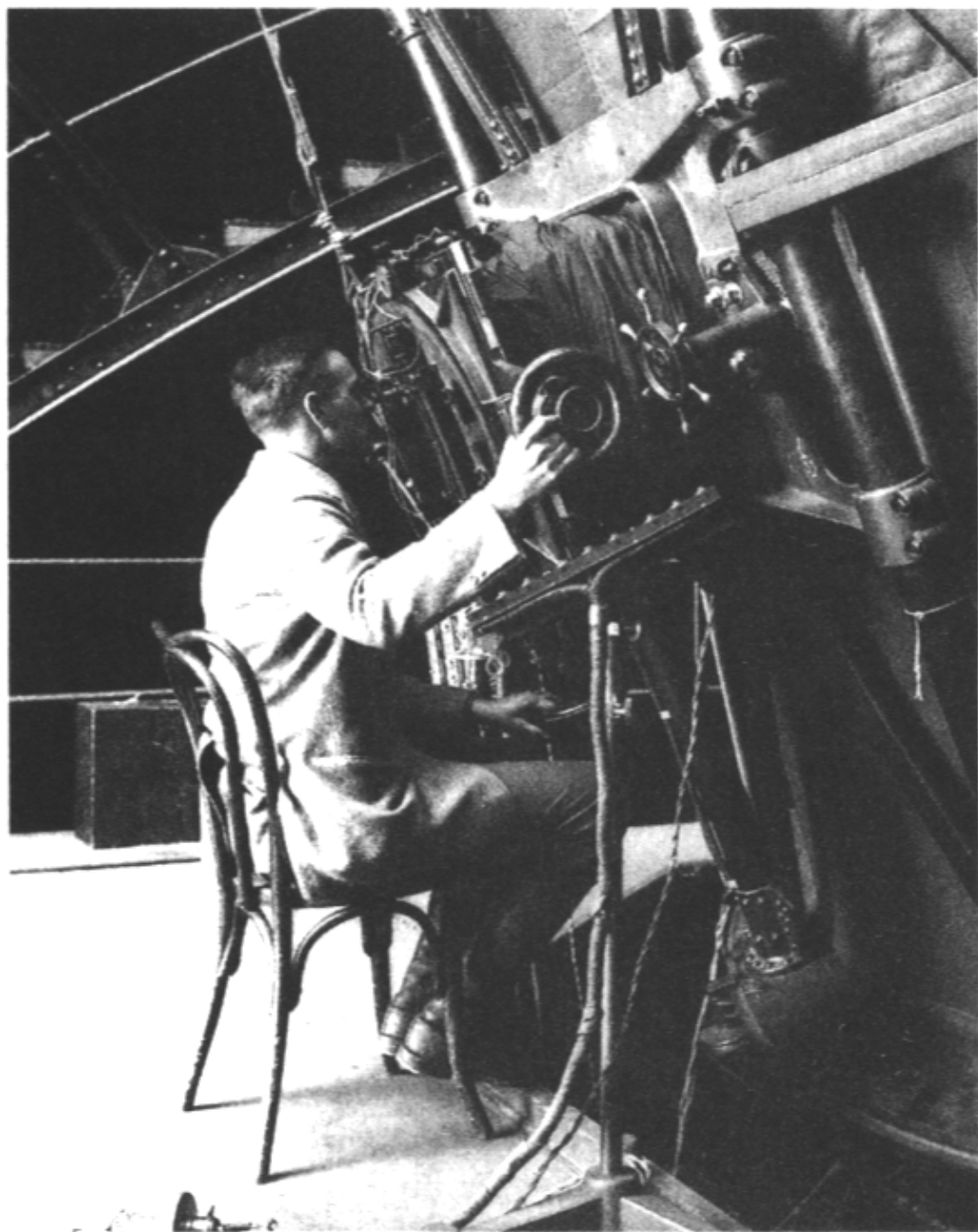
EDWIN P. HUBBLE

George Ellery Hale

Teleskop 60" na Mount Wilson;
w latach 1909-1917 największy na świecie

Galaktyka *M* 31 w Andromedzie

Cefeidy – gwiazdy zmienne pulsujące

HENRIETTA LEAVITT:

$$M = -1,18 - 2,90 \log T$$

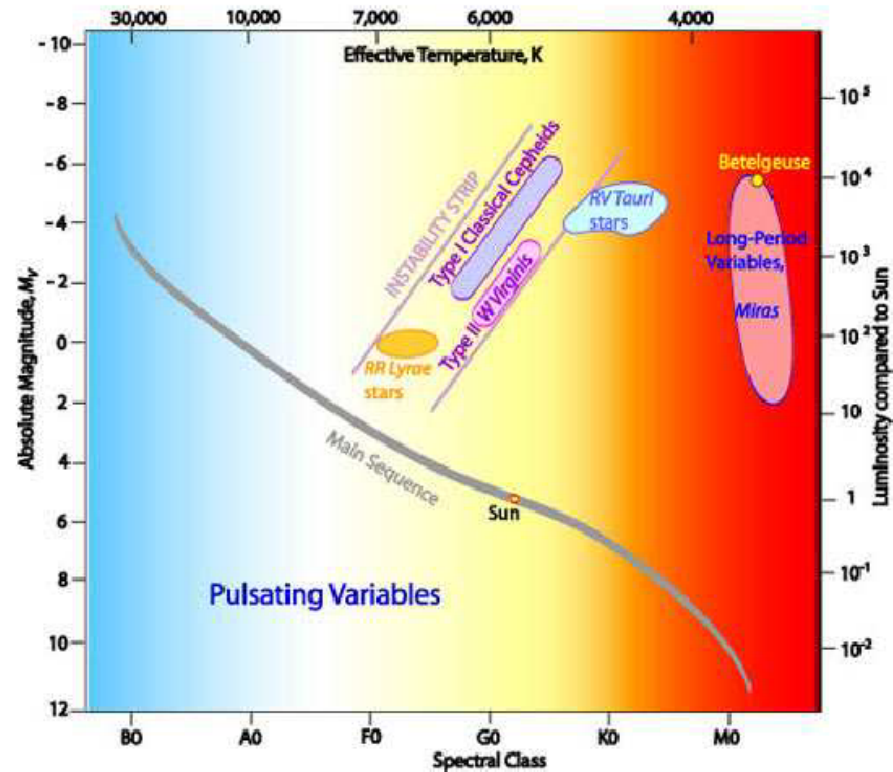
EJNAR HERTZSPRUNG:

$$\log r = 0,2 (m - M) + 1$$

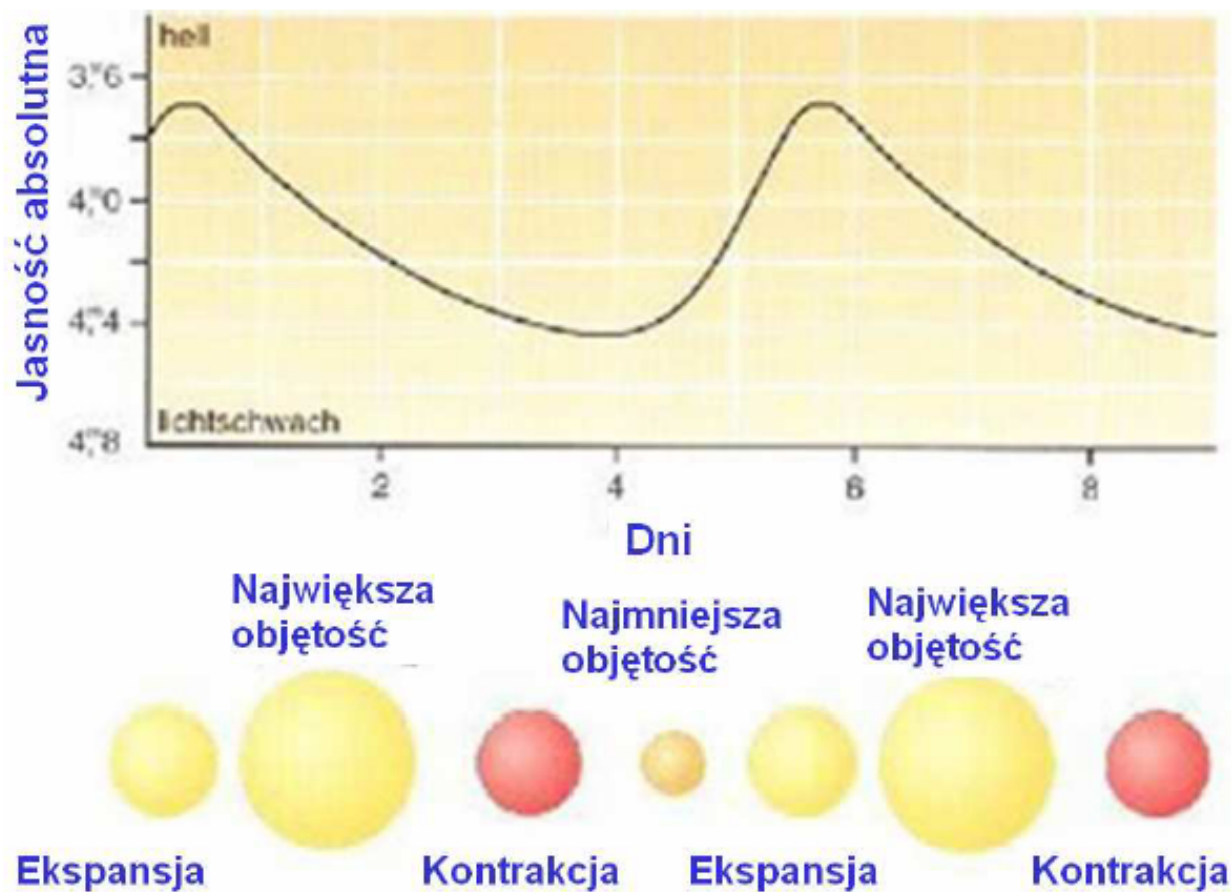
Henrietta Swan Leavitt

Gwiazdy zmienne

Gwiazdy zmienne – pulsujące jasne olbrzymy i nadolbrzymy przeważnie typów widmowych F i G

Gwiazdy zmienne

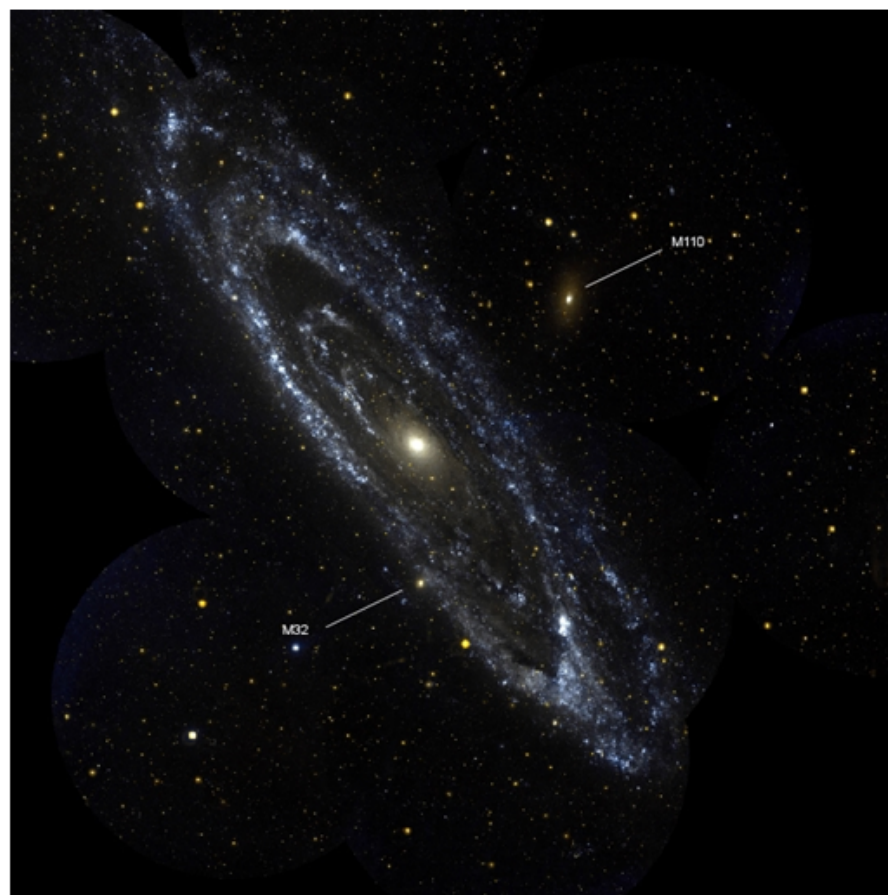

Zespół z Harvardu prof. Edwarda Pickeringa

Galaktyka w Andromedzie

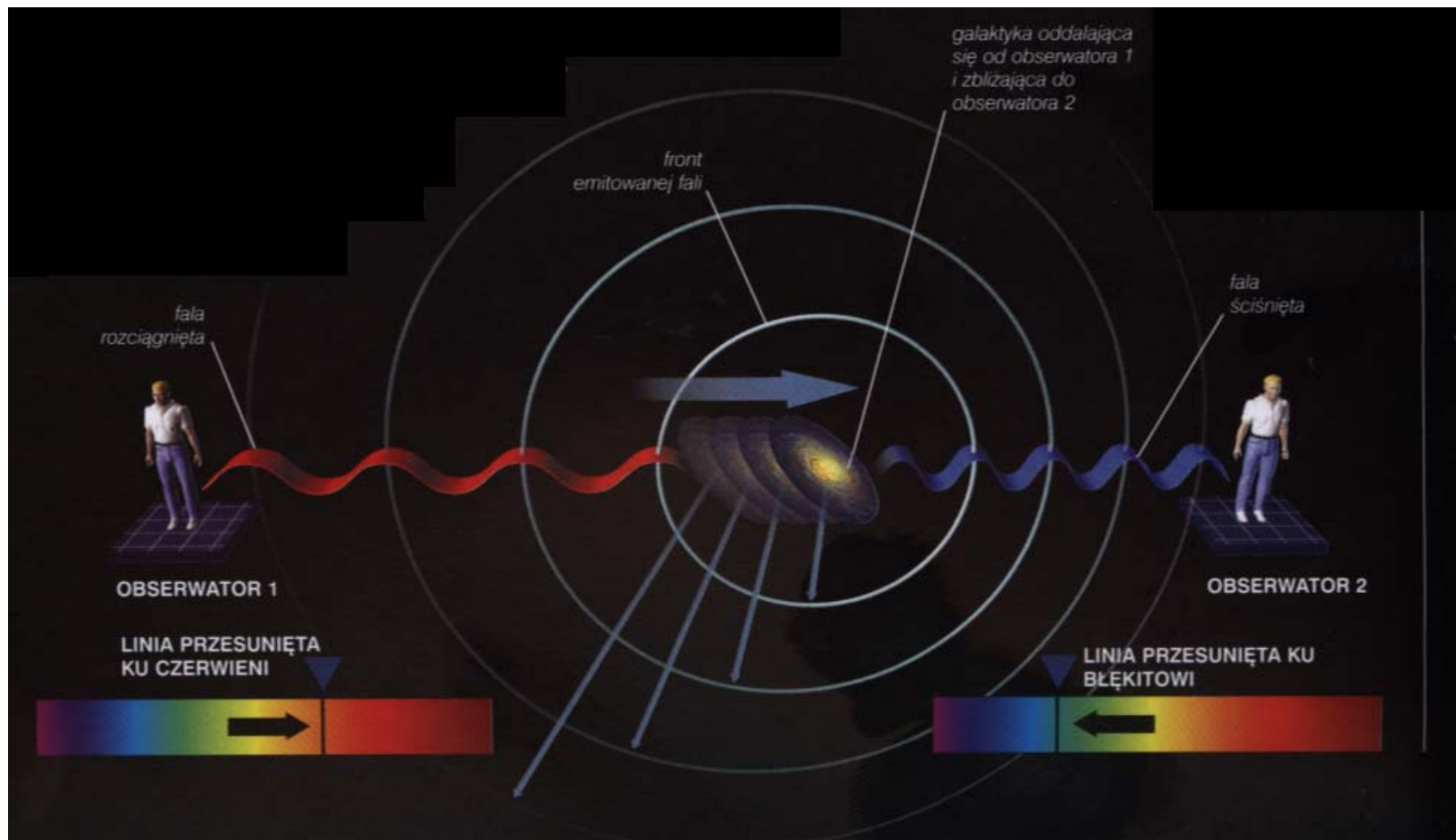
Wielka Mgławica w Andromedzie (M31) jest galaktyką spiralną typu Sb. Towarzyszą jej dwie karłowate galaktyki eliptyczne: **M32** (typ E2) i **M110** (typ E5). M31 jest oddalona od Drogi Mlecznej o mniej więcej 2,5 miliona lat świetlnych (0,8 Mpc).

100" reflektor na Mount Wilson;
w latach 1917-1949 największy na świecie

MILTON L. HUMASON

Galaktyka należąca
do gromady
w gwiazdozbiory

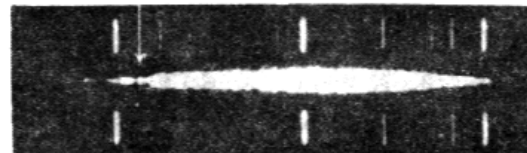
Odległość
w parsekach
(przybliżona)

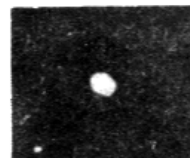
Panny

10 000 000

Przesunięcie ku czerwieni
H + K

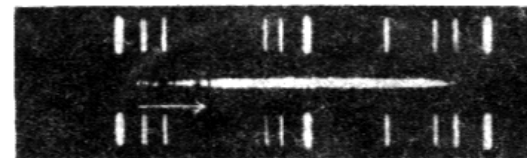

1 200 km/s

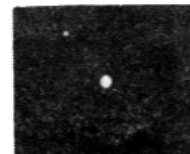

Wielkiej
Niedźwiedzicy

100 000 000

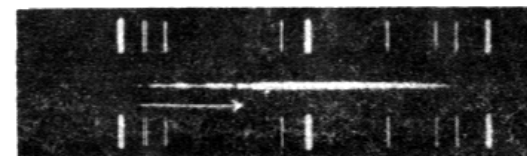

15 000 km/s

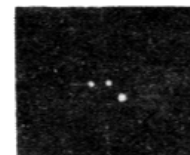

Korony Północy

150 000 000

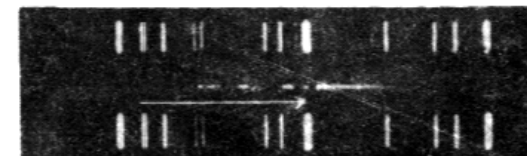

21 600 km/s

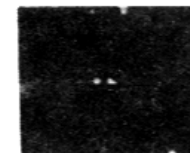

Wolarza

250 000 000

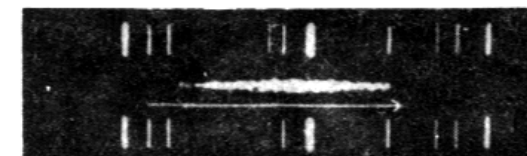

39 300 km/s

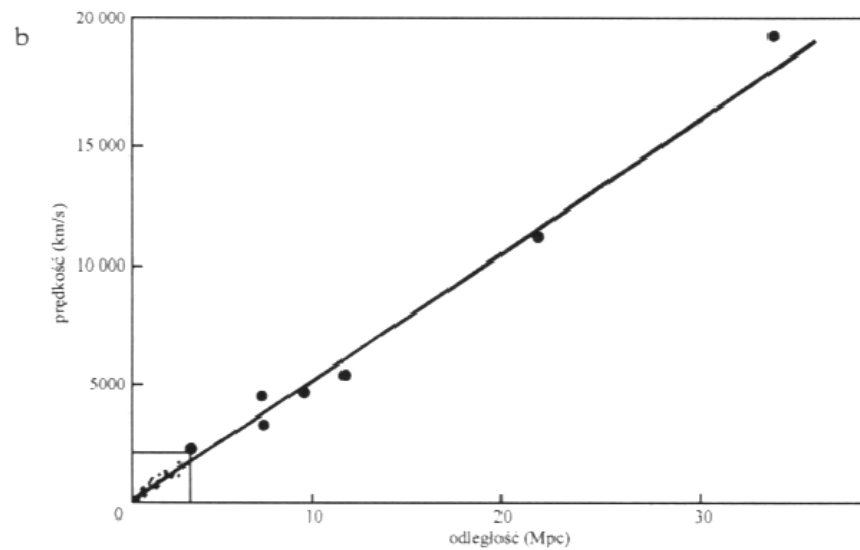
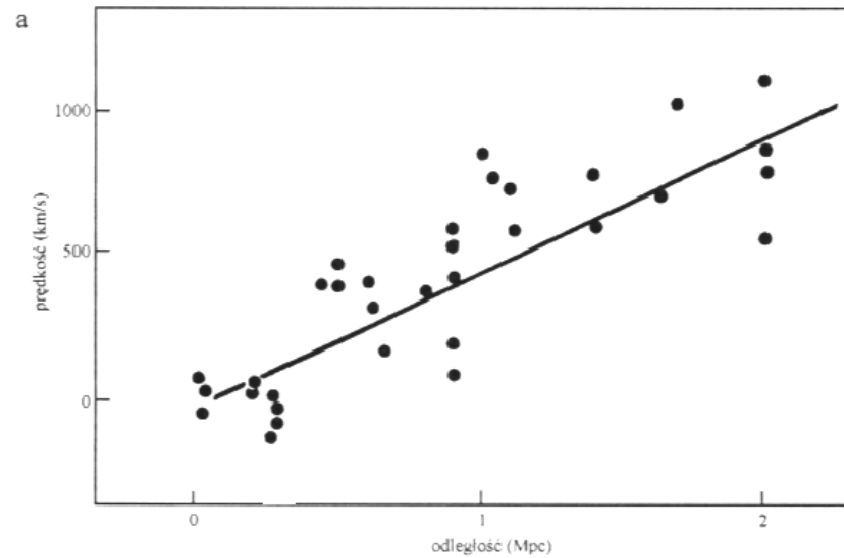
Hydry

400 000 000

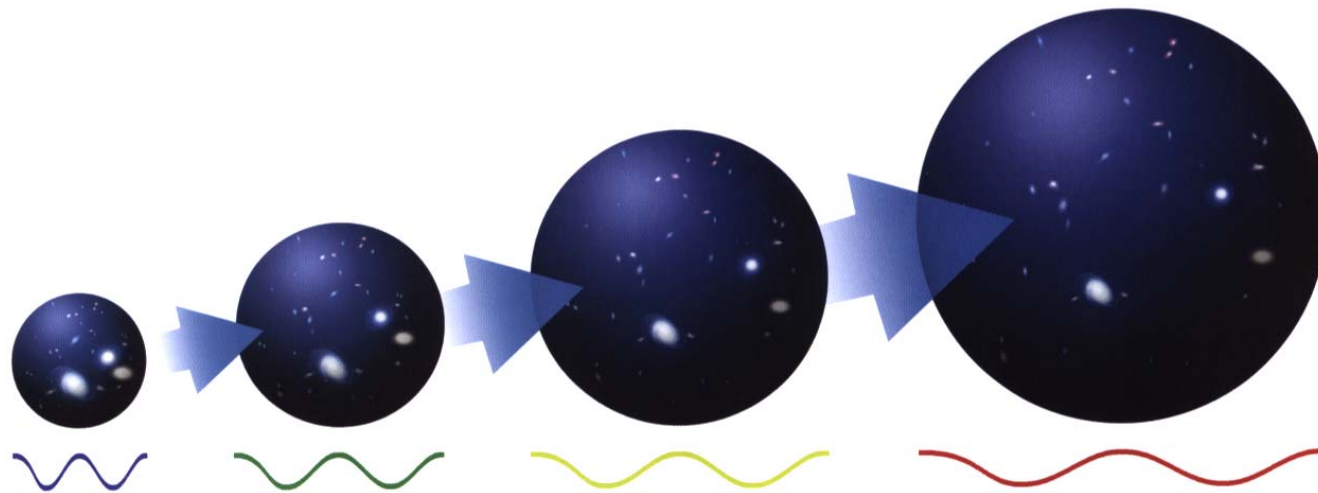

61 200 km/s

Odkrywczy diagram Hubble'a

Grawitacyjny efekt Dopplera

$$v = H r$$

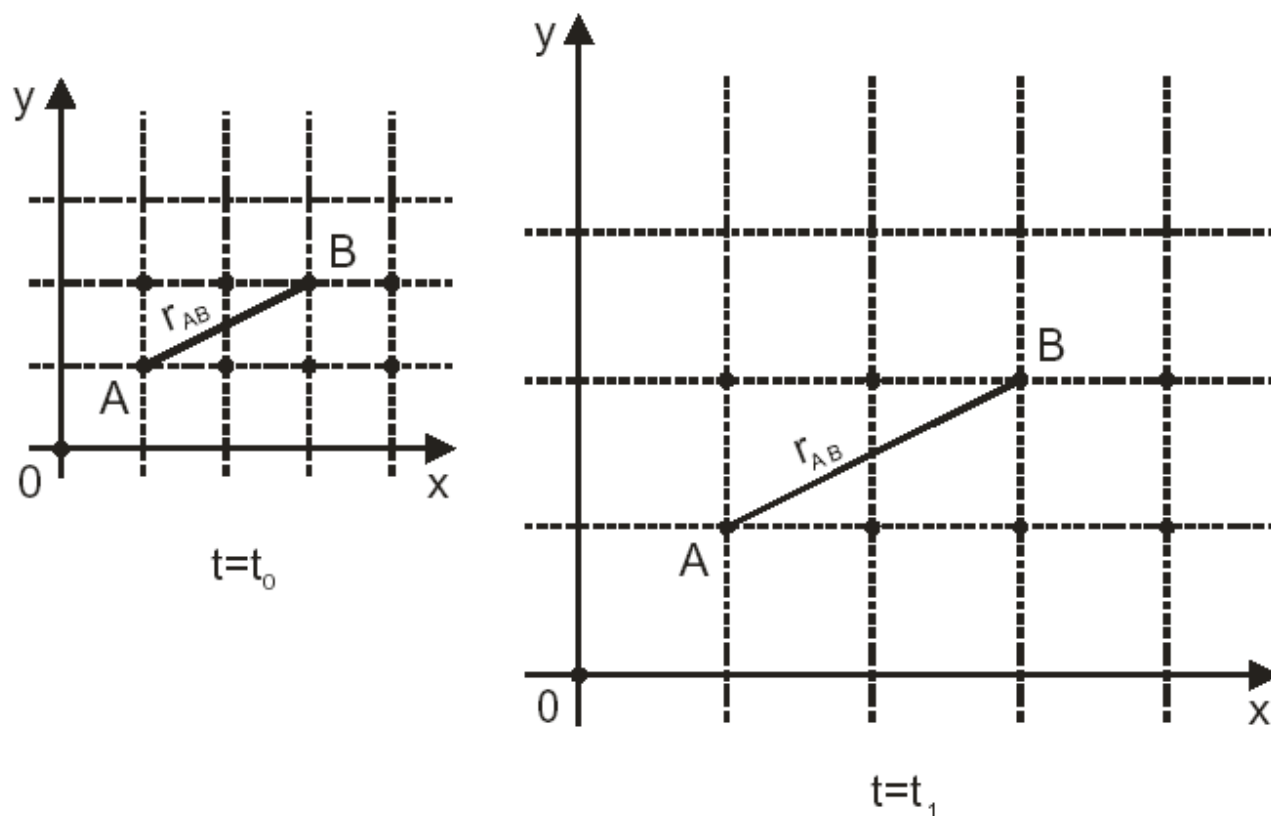

$$d_L = \left(\frac{L}{4\pi L_{obs}} \right)^{\frac{1}{2}}$$

$$L_{obs} = \frac{L}{4\pi r^2}$$

PRAWO HUBBLE'A:

$$v \approx H d_L \approx c z$$

Ilustracja izotropowego rozszerzania Wszechświata.
„Puchnąca” przestrzeń (obrazowana przez rozszerzającą się siatkę) unosi ze sobą galaktyki

Granica rozdzielająca obszar badania Wszechświata teleskopem

Najdalsza galaktyka oddala się od Ziemi z prędkością $v = 0,9996 c$, czyli światło potrzebuje aż 11 miliardów lat, aby dotrzeć do nas.

Powstaje pytanie:

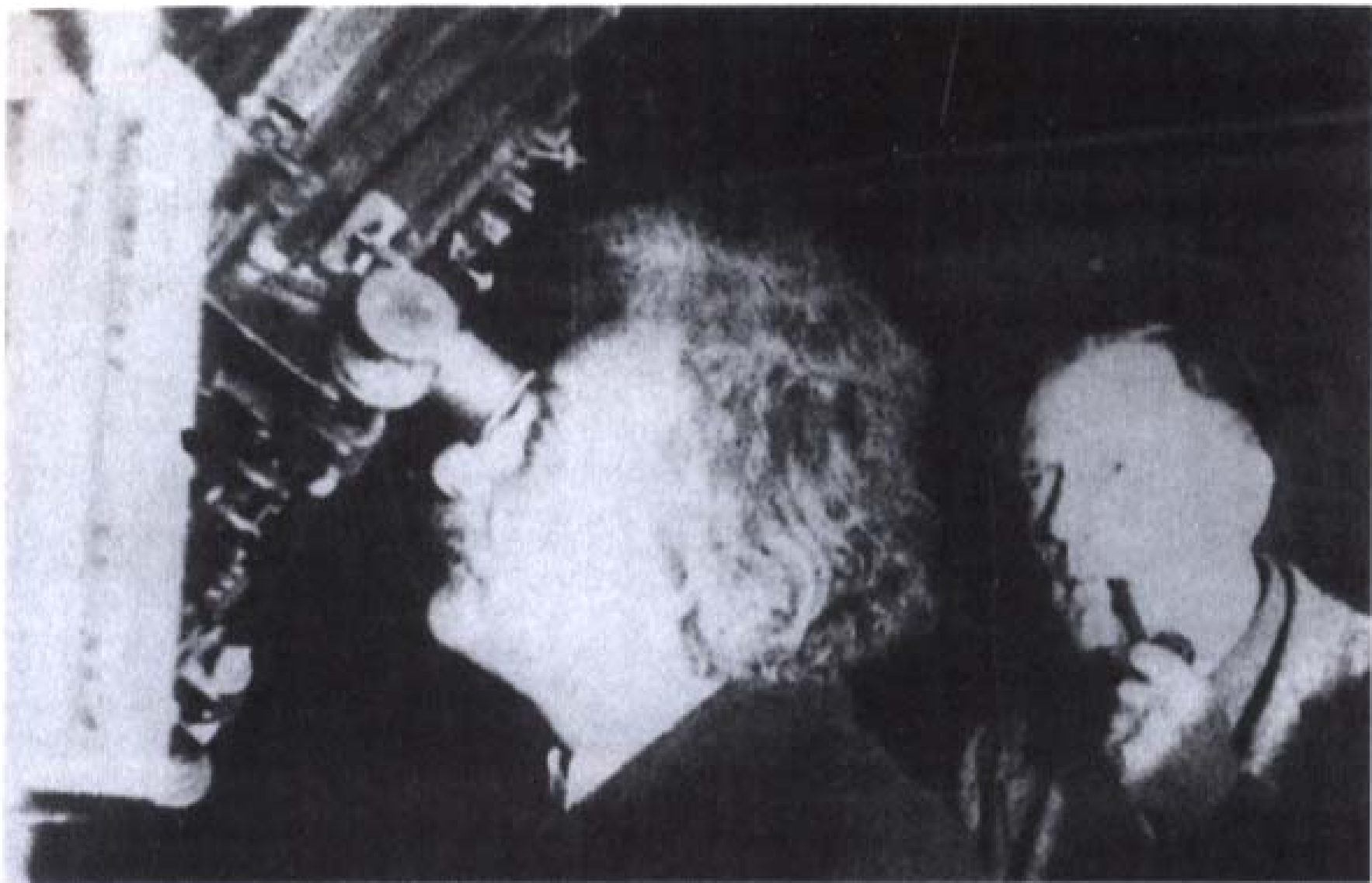
W jakim celu

istnieje tak wielki Wszechświat?

Pojęcie rozszerzającego się Wszechświata

**oparte na teorii Einsteina
i prawie Hubble'a,
stawia nas twarzą w twarz
wobec pytań**

o początek Wszechświata

ODSŁONA DRUGA

POCZĄTEK ŚWIATA

Czas=0

BIG BANG

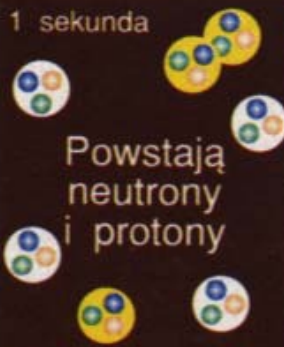
Temperatura= ∞

0.0001 sekundy

Wszechświat
wypełniają
kwarki
i cząstki
egzotyczne

10^{12} K

1 sekunda

10^9 K

3 minuty

10^9 K

300 000 lat

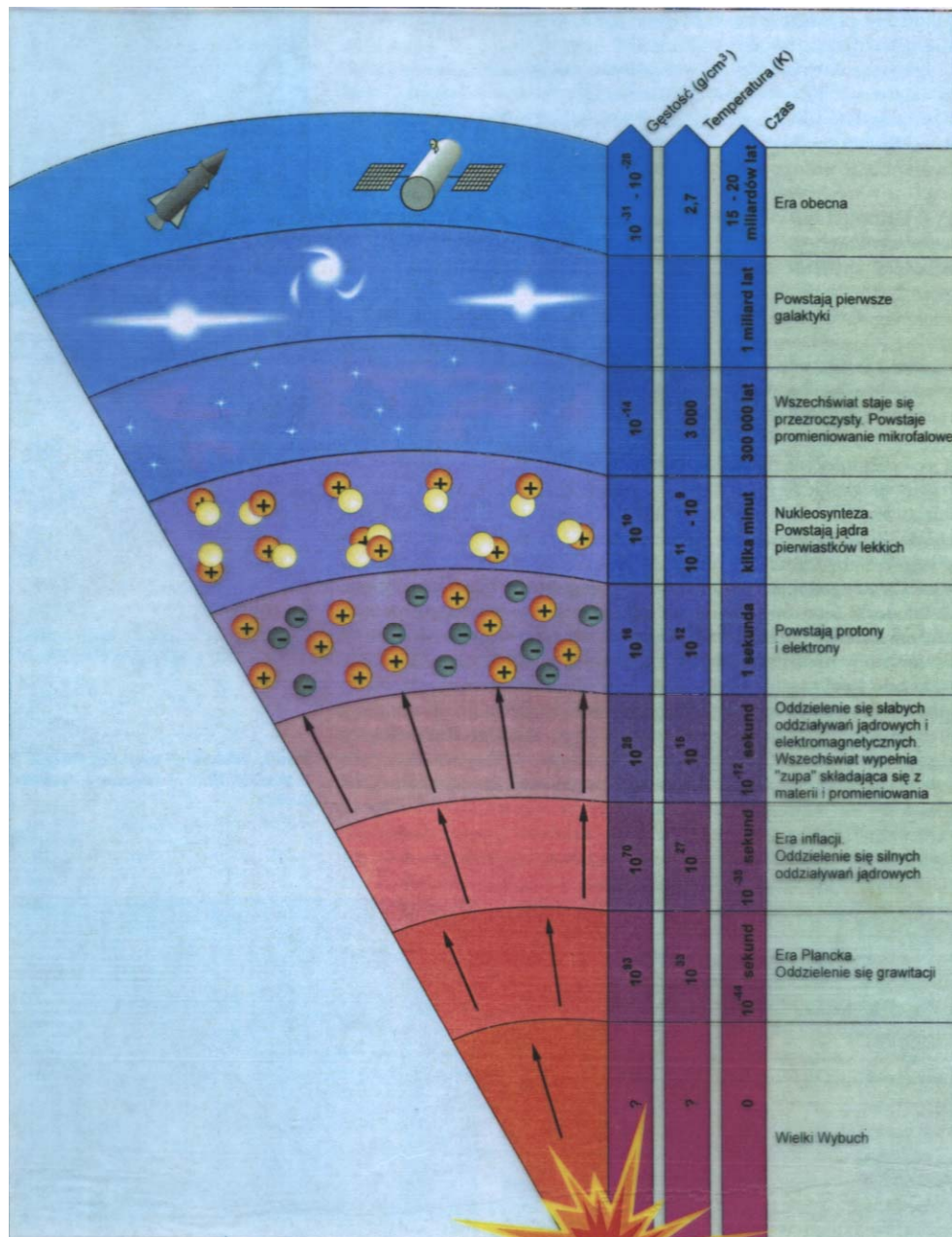
3000 K

15 mld lat

DZISIAJ

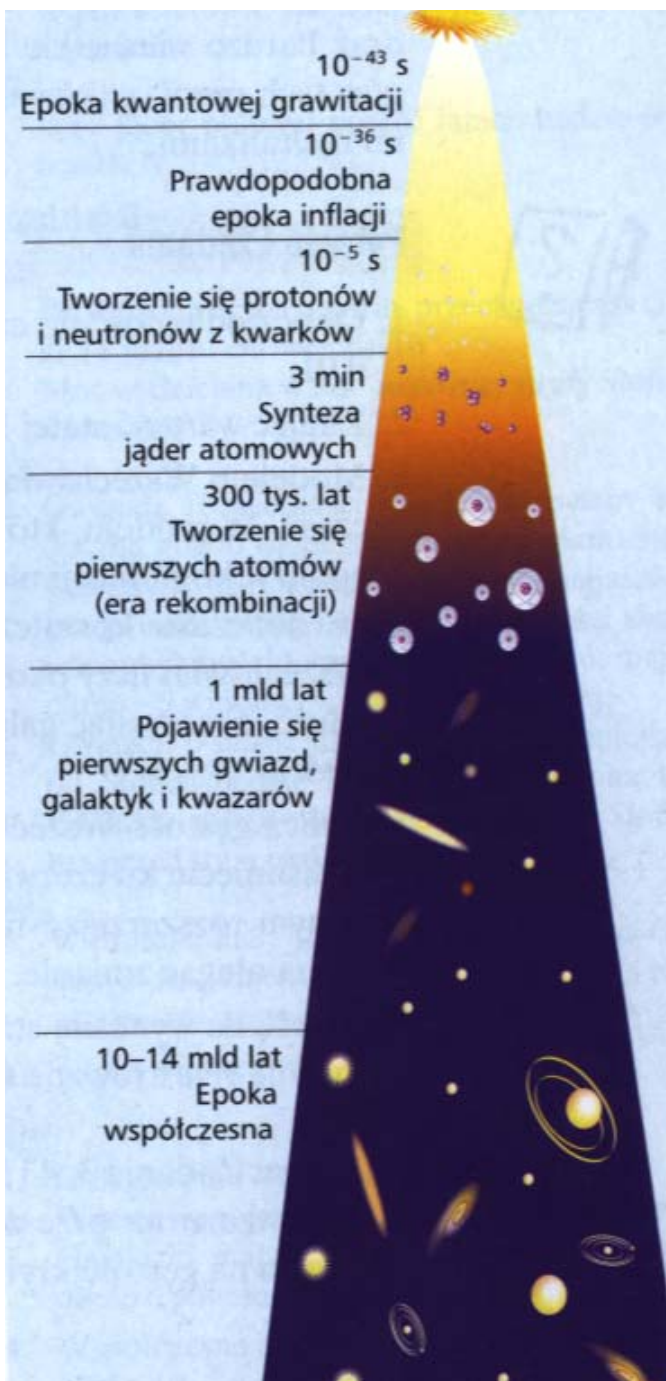

3 K

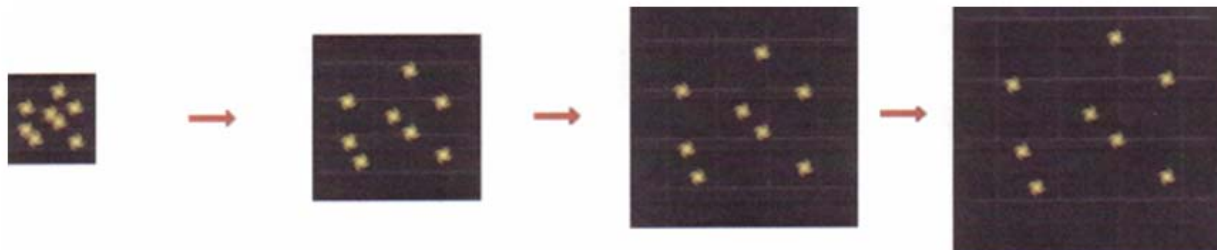
George Lemaître

Jakim rodzajem eksplozji był Wielki Wybuch?

Była to **eksplozja samej przestrzeni**.

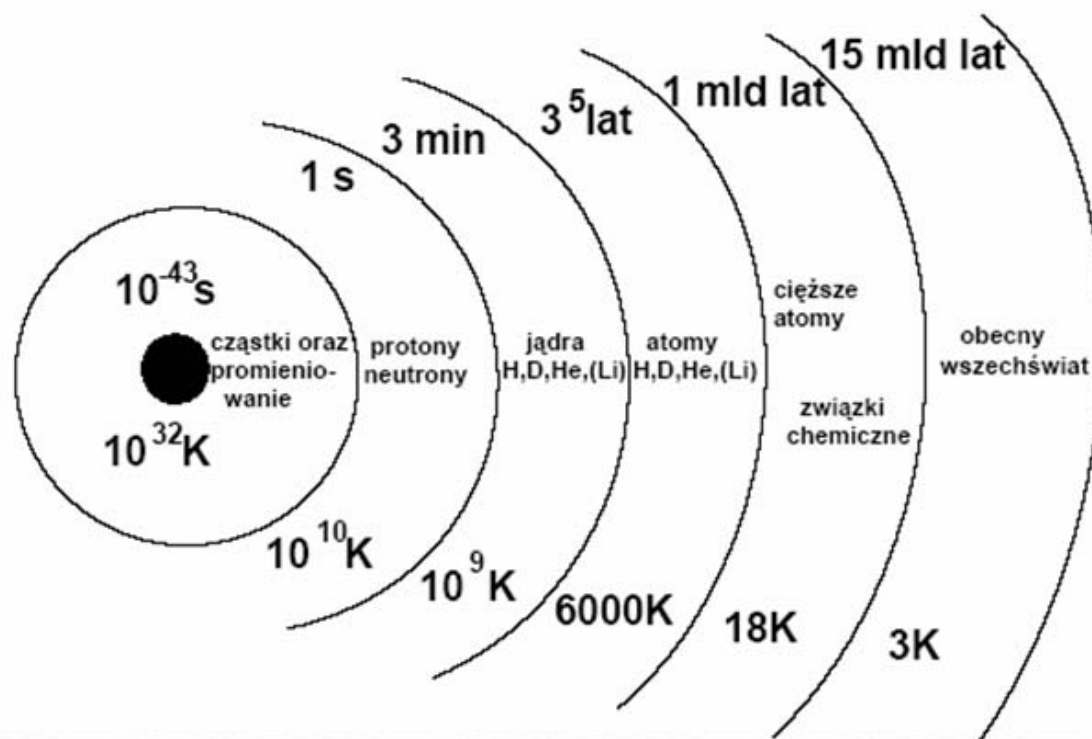
Przestrzeń, w której żyjemy, sama się rozszerza. Nie istniało żadne centrum wybuchu, gdyż nastąpił on wszędzie. Gęstość i ciśnienie były w każdym punkcie jednakowe, nie istniała więc różnica ciśnień, która mogłaby wywołać normalną eksplozję.

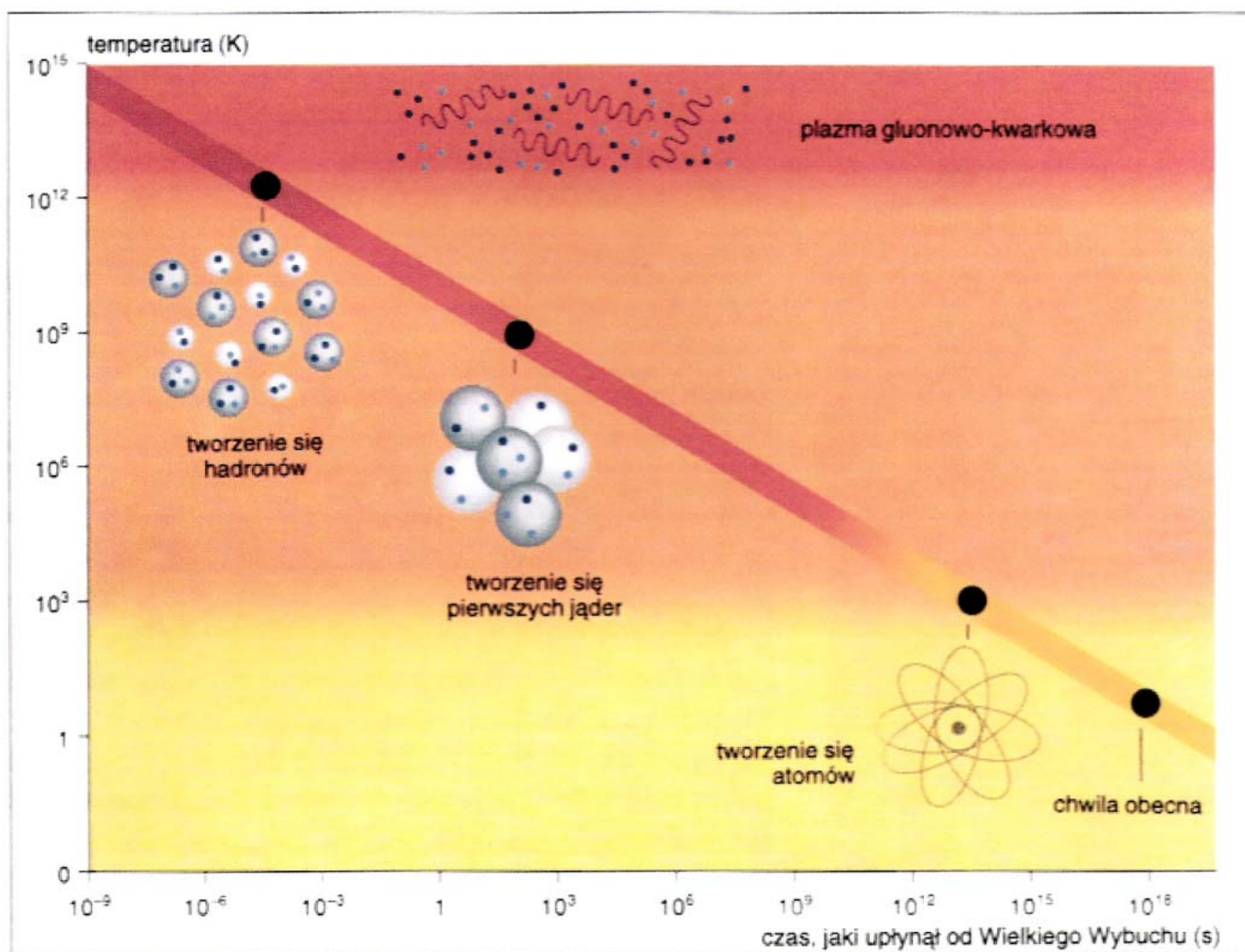

George Gamow (AIP Emilio Segrè Visual Archives)

Ewolucja Wszechświata

ODSŁONA TRZECIA

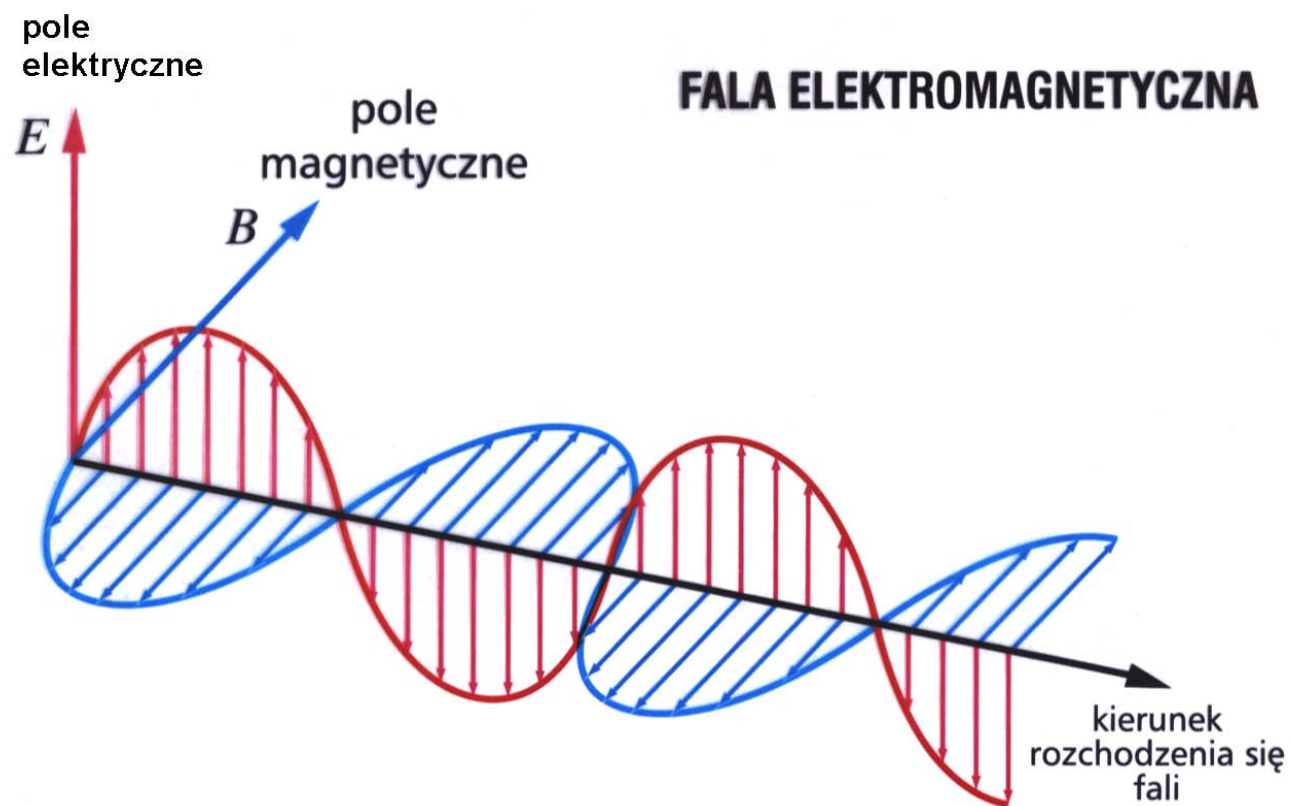
„I stała się światłość”

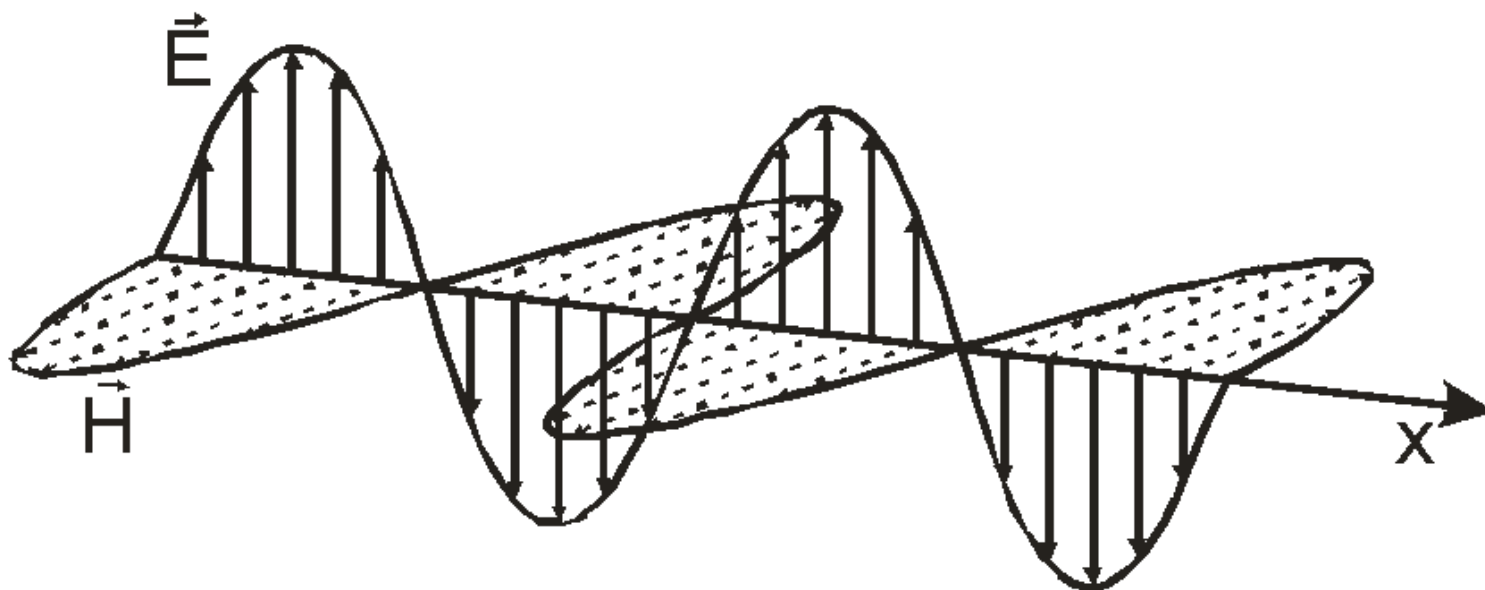
Księga Rodzaju 1,3

$$\text{rot } \vec{E} = \vec{\nabla} \times \vec{E} = -\mu_0 \frac{\partial \vec{H}}{\partial t}$$

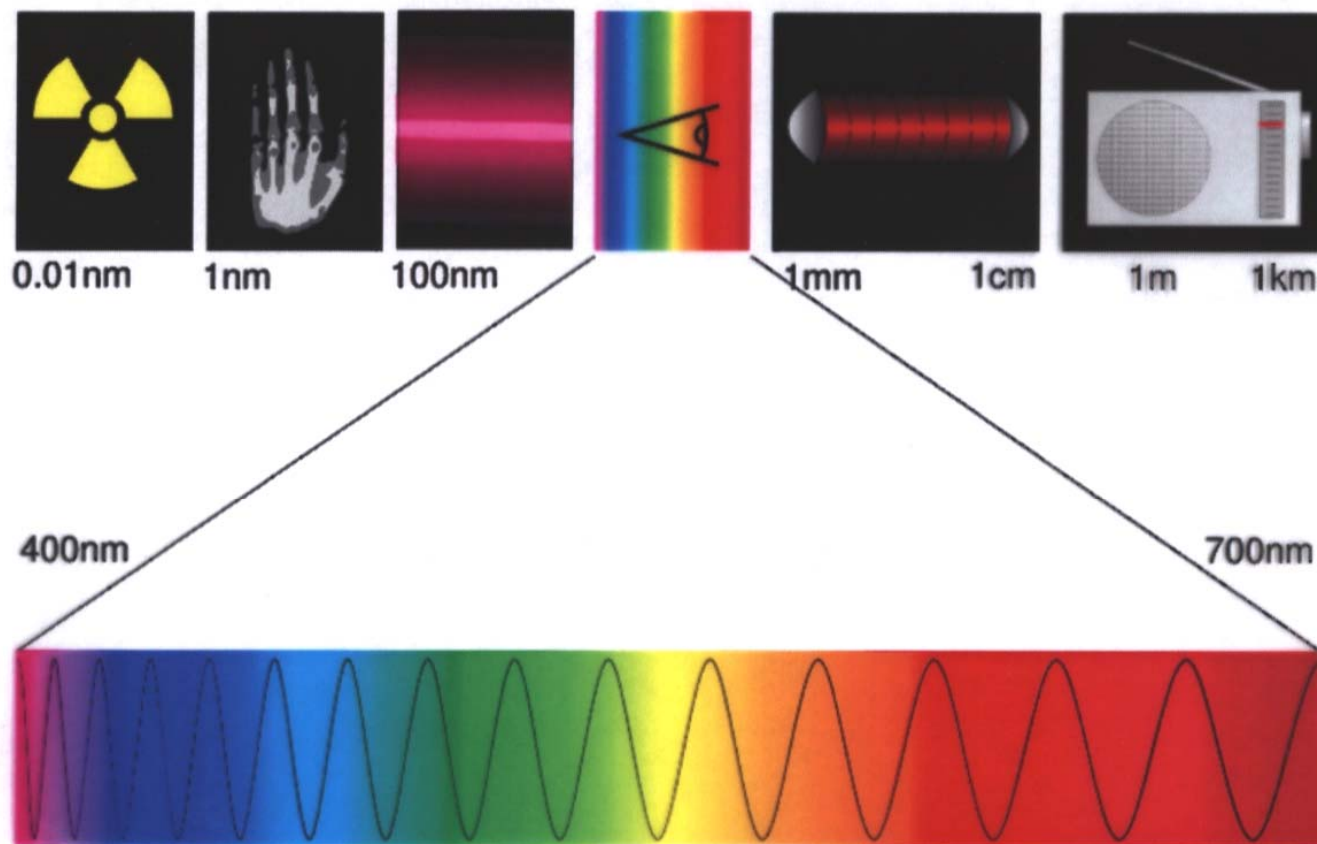
$$\text{rot } \vec{H} = \vec{\nabla} \times \vec{H} = \varepsilon_0 \frac{\partial \vec{E}}{\partial t}$$

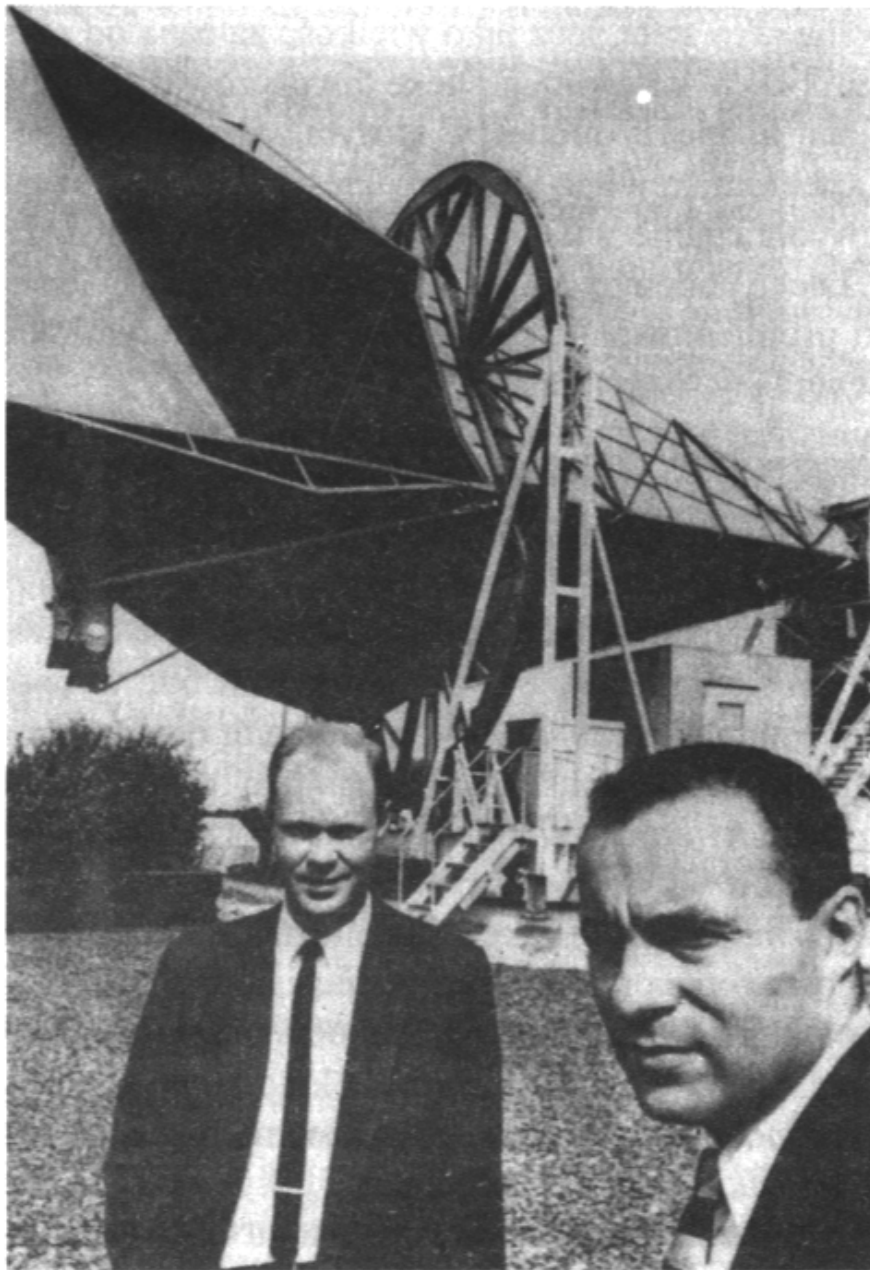

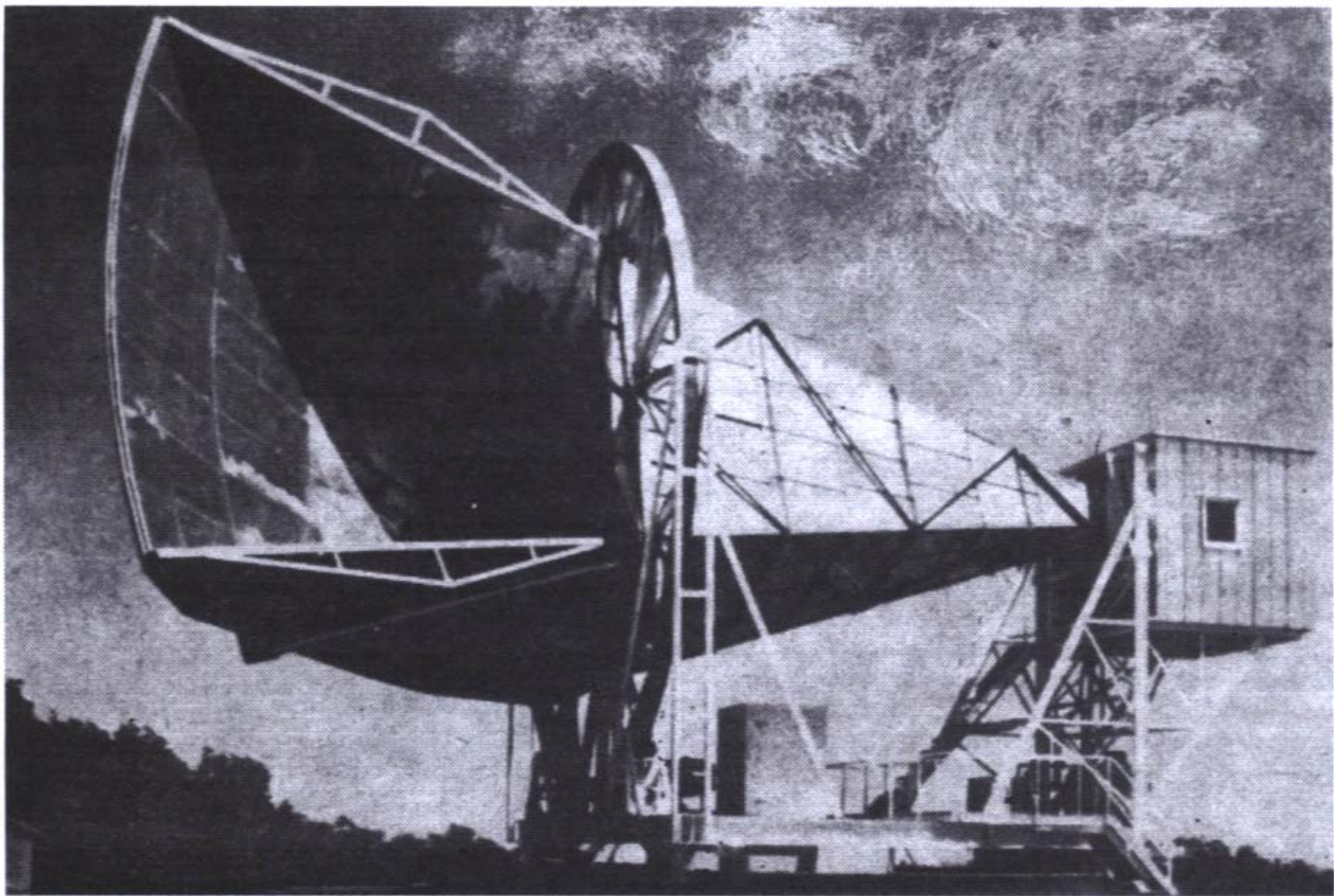
Dokonawszy swego odkrycia, Maxwell miałby prawo powiedzieć:

**„Niech będzie
elektryczność i magnetyzm,
a stanie się światło!”**

Spektrum fal elektromagnetycznych

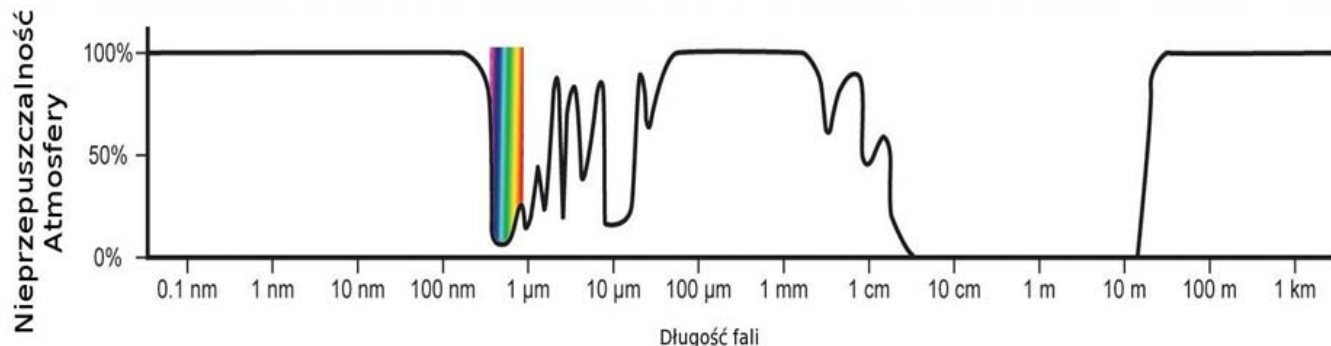

Antena Wilsona i Penziasa

OKNO OPTYCZNE

Okno optyczne to przedział widma fal elektromagnetycznych, które są przepuszczane przez atmosferę ziemską

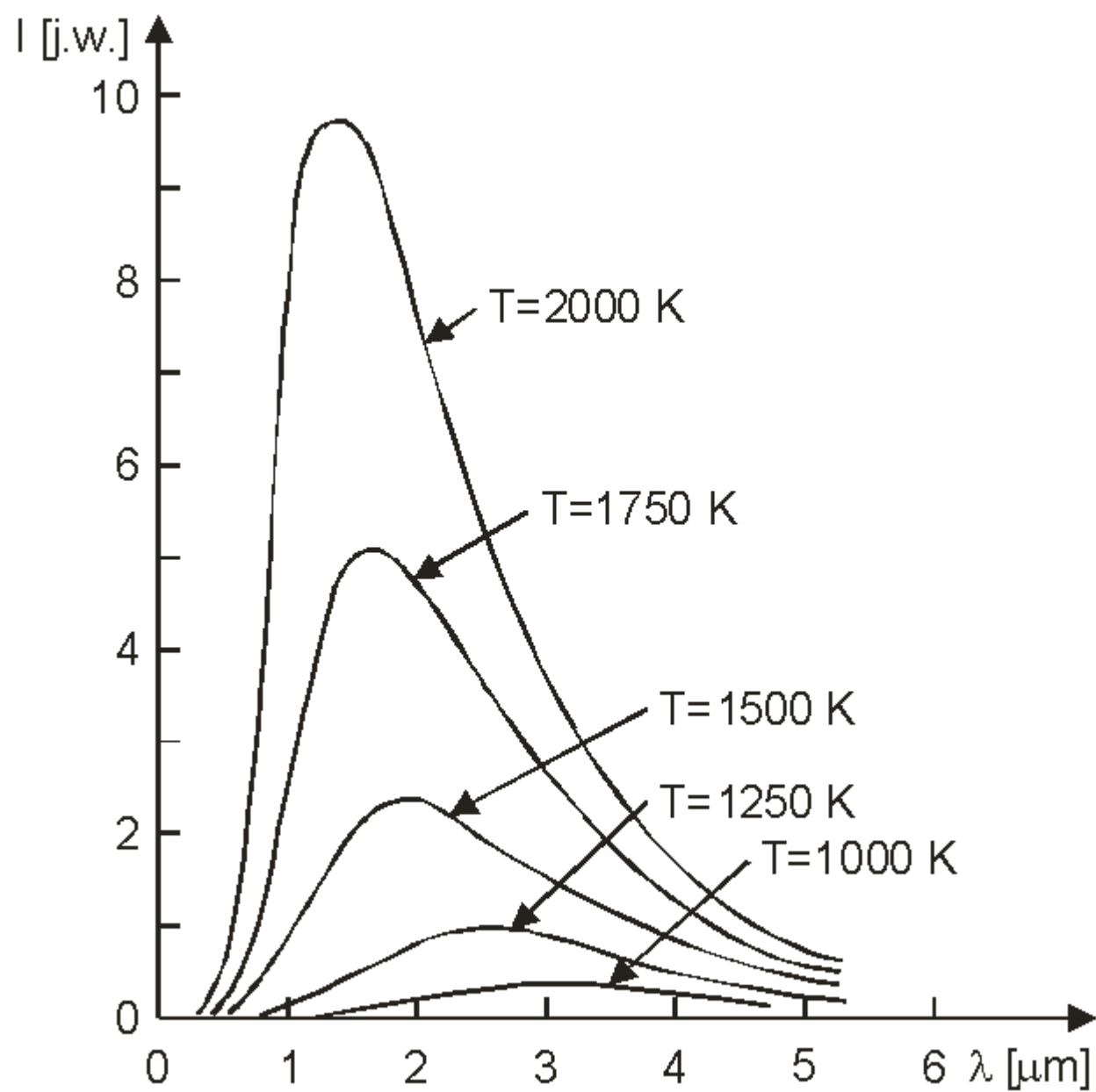
- obejmuje fale o długościach od 300 do 1100 nm
- UV A i B, VIS, IR

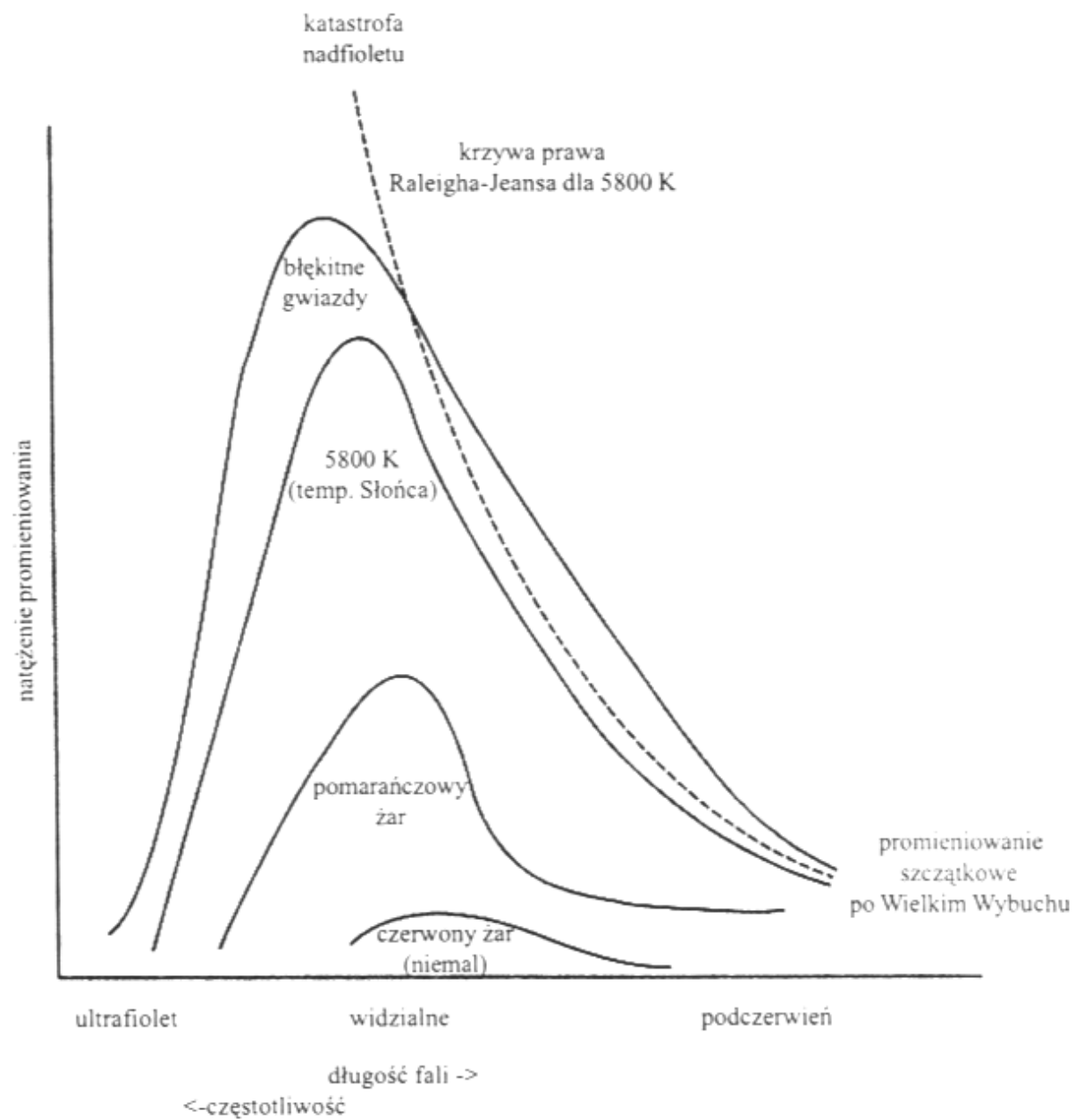

Komunikat Wilsona i Penziasa:

*„Podwyższona temperatura
anteny przy częstotliwości
4080 megacykli na sekundę”*

Mało porywający tytuł !

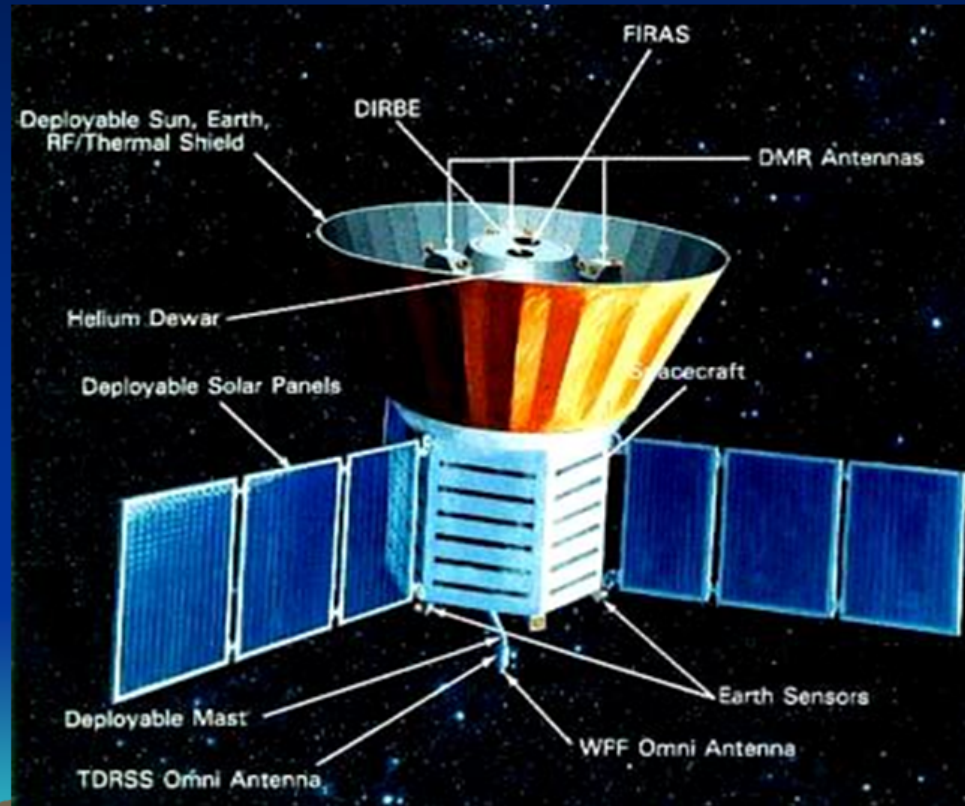

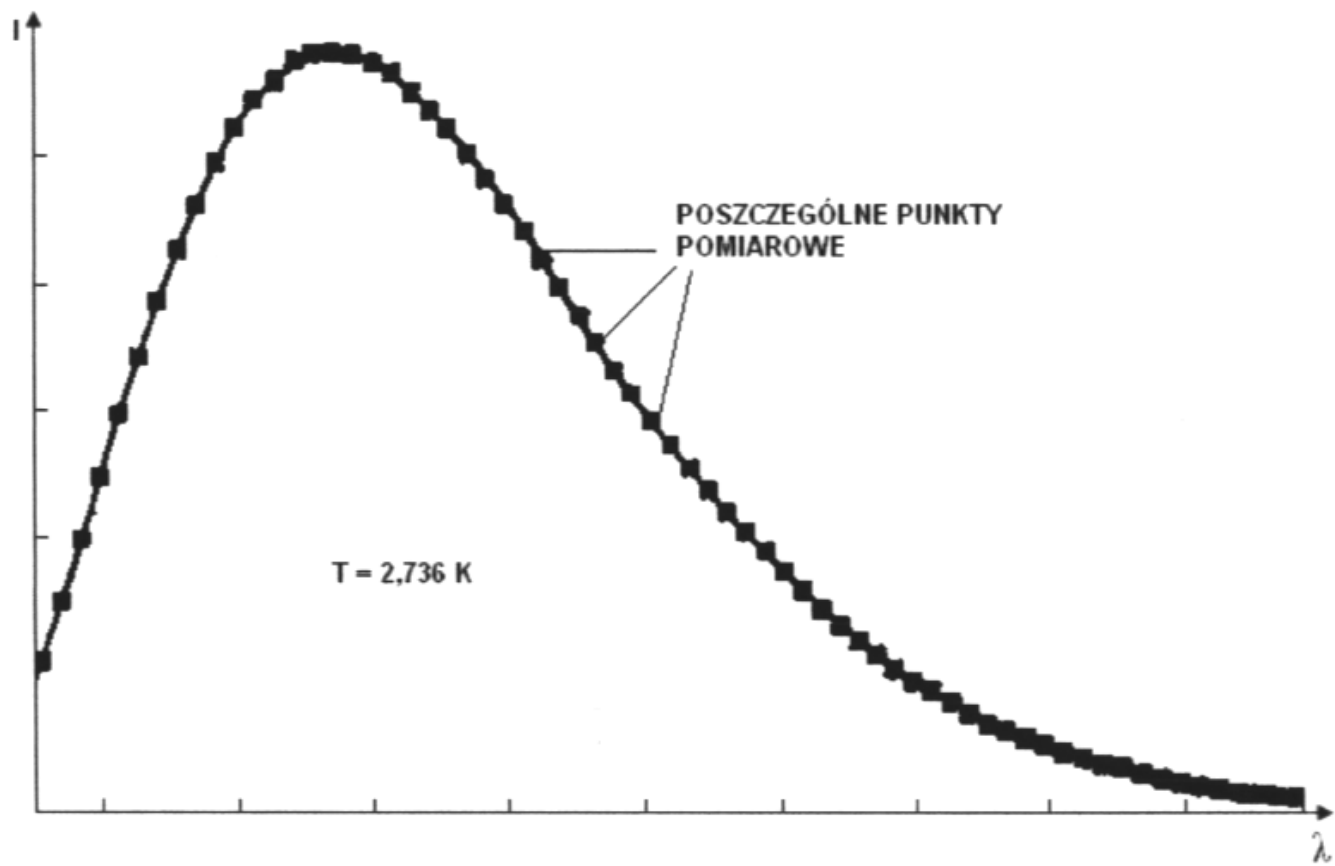
Satelita COBE na orbicie

Promieniowanie reliktowe - Nobel z fizyki 2006

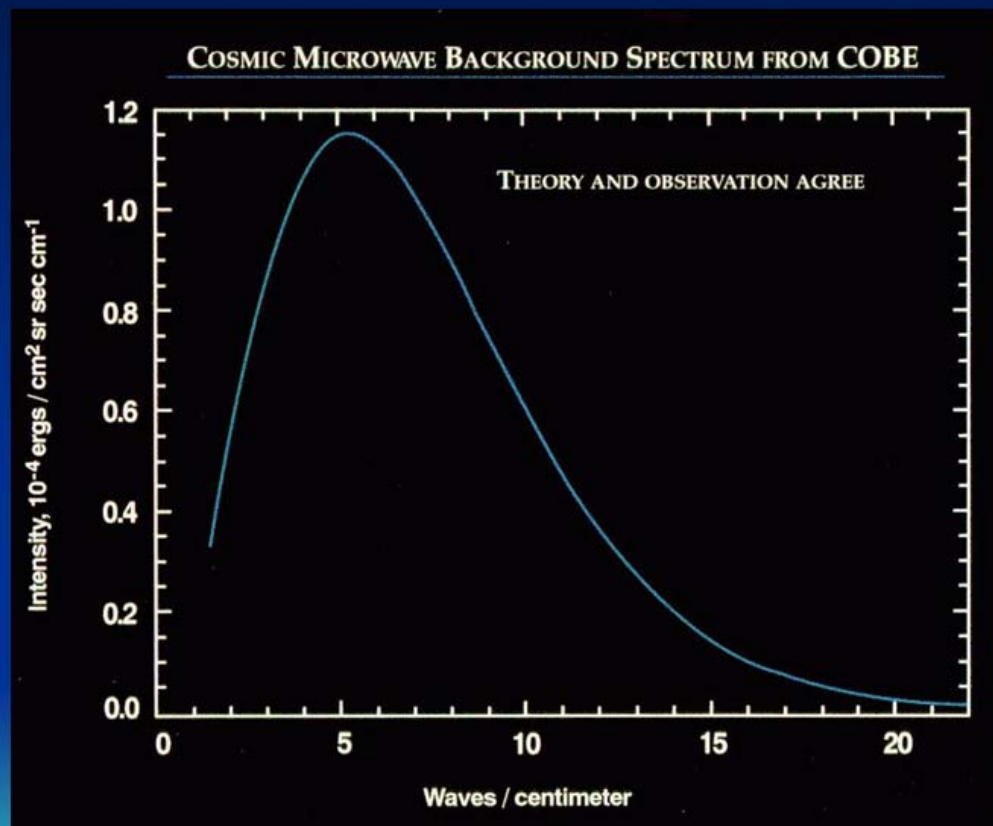
Satelita COBE (Cosmic Background Explorer)

Schemat należącego do [NASA](#) satelity COBE

Promieniowanie reliktowe - Nobel z fizyki 2006

Widmo kosmicznego promieniowania tła z badań dostarczonych przez COBE

**Krzywa zgadza się z krzywą Plancka
z dokładnością 1 do 10 000**

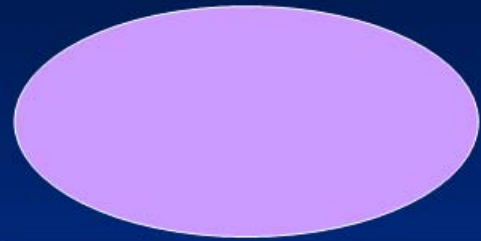
Promieniowanie reliktowe - Nobel z fizyki 2006

- Laureaci Nagrody Nobla 2006 w dziedzinie fizyki:
- John C. Mather (ur. w 1945 roku) pracuje w Kosmologicznym Laboratorium Obserwacyjnym w Centrum Lotów Kosmicznych im. Goddarda w Greenbelt, w stanie Maryland. Jego badania koncentrują się na kosmologii oraz na obserwacjach astronomicznych w podczerwieni.
- George F. Smoot (ur. w 1945 r.) pracuje na Uniwersytecie Kalifornijskim w Berkeley, w Lawrence Berkeley National Laboratory. W pracy naukowej zafascynowała go problematyka mikrofalowego promieniowania tła. Jak mówi, "wybrałem badania nad tym zagadnieniem, gdyż wiedziałem, że to czego się dowiemy, będzie mieć znaczenie fundamentalne".

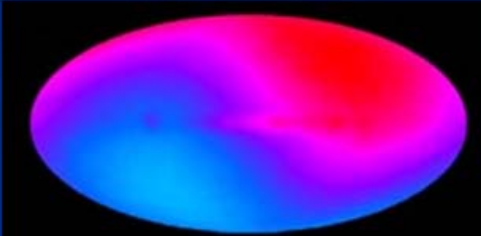

Promieniowanie reliktowe - Nobel z fizyki 2006

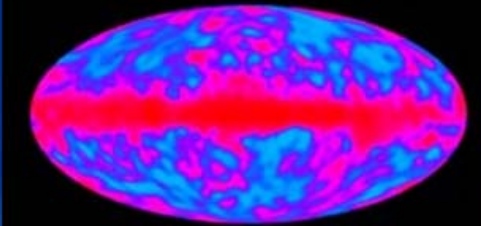
Fot. 1. W pierwszym przybliżeniu promieniowanie jest izotropowe ($\Delta T \approx 1$ K)

Fot. 2. Wpływ ruchu Ziemi względem „globalnego” układu z prędkością 337 km/s ($\Delta T \approx 1$ mK) – ANIZOTROPIA DIPOLOWA (dwa bieguny: ciepły i zimny) wynosi 0,08% - prawie jedną tysięczną.

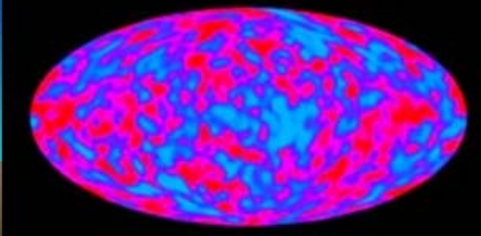

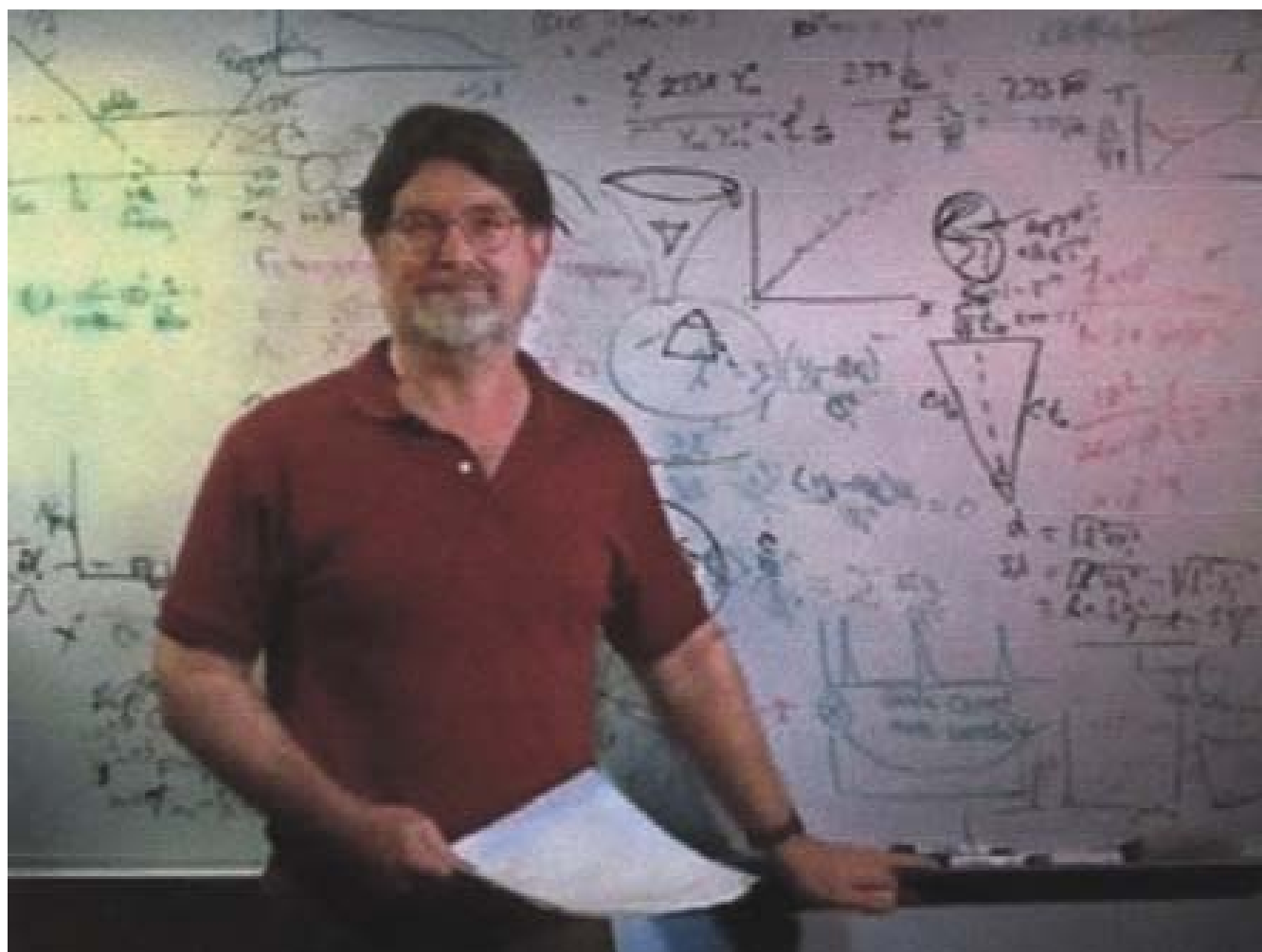
Fot. 3. Mapa po odjęciu sygnału dipolowego (efektu Dopplera); widać płaszczyznę naszej Galaktyki - promieniowanie Galaktyki ($\Delta T \approx 200$ μ K)

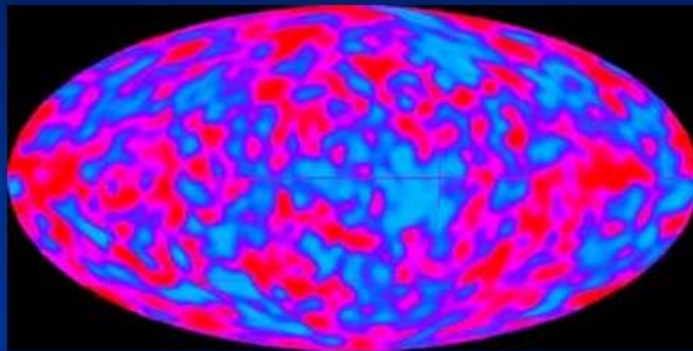
$$\Delta T \sim v / c$$

Fot. 4. Po odjęciu promieniowania Galaktyki i innych znanych źródeł ($\Delta T \approx 100$ μ K) mamy plamisty wzór: ogromne pierwotne koncentracje materii wczesnego Wszechświata. Dla Hawkinga fluktuacje temperatury promieniowania są dowodem istnienia kwantowych fluktuacji w okresie inflacyjnej ekspansji Wszechświata.

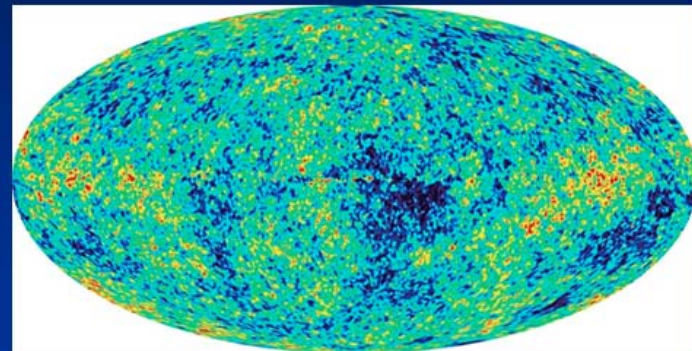

Promieniowanie reliktowe - Nobel z fizyki 2006

*Fluktuacje temperatury
promieniowania relikтового
zaobserwowane
przez satelitę COBE*

*Mapa fluktuacji temperaturowych
wykonana przez satelitę MAP -
Microwave Anisotropy Probe (2001)*